

А. І. Луб'янова,
асистент
(Бердянський державний
педагогічний університет)

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Однією з найбільш важливих соціальних проблем сьогодення є забезпечення і захист прав людини і зокрема дитини. Вирішення цієї проблеми дозволить зміцнити умови для всебічного розвитку особистості, забезпечити її права і свободи.

Відповідно до Закону України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, Національної доктрини розвитку освіти України XXI століття, Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”), “Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності” виняткового значення набуває громадянське виховання, яке починається в дошкільному віці, з перших років життя дитини, є неперервним і триває впродовж усього свідомого життя людини. Невід’ємною складовою його є правове виховання, мета якого – формувати правову культуру особистості, що допоможе їй у визнанні життєвих орієнтирів, розвитку вміння правового захисту себе та інших у складних умовах сьогодення. Отже, правове виховання покликане забезпечити розвиток цілісної особистості, здатної діяти у межах своїх прав та обов’язків.

Аналіз публікацій та досліджень. Загальнотеоретичні питання правового виховання особистості розкриваються в працях А. Азарова, Т. Болотіної, М. Галагузової, В. Караковського, А. Мовчана, М. Лазутової, А. Нікітіна, П. Підкасистого, П. Суворової, З. Шнекендорфа, В. Шеланкова, Ю. Яковлева та ін.

Проблема правового виховання школярів розглядалася Р. Арцишевським, М. Баяновською, О. Киричуком, Г. Сорокою, М. Фіцулою, Н. Максимовою, О. Пометун, Д. Колесовою та ін.

Проблема правового виховання дітей дошкільного віку не були предметом спеціальних досліджень, але окремі аспекти розглядалися у працях, присвячених громадянському (О. Вишневський, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, К. Чорна), та моральному вихованню дошкільників (Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Кузь, Н. Попиченко, Т. Поніманська).

Таким чином, проблема правового виховання дітей дошкільного віку у теоретичному плані не є достатньо розробленою.

Мета статті – проаналізувати програмно-методичне забезпечення правового виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Проблема прав дитини, турбота про її життя, розвиток, освіту та виховання на сьогодні має планетарне значення. Свідченням цьому є прийняття міжнародним співтовариством документів, у яких проголошена пріоритетність прав дітей у суспільстві. До них відносяться: Декларація прав дитини (1959), Конвенція ООН про права дитини (1989), Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990).

Декларація прав дитини є першим міжнародним документом, у якому увага батьків, а також різноманітних організацій, органів місцевої влади і національних урядів привертається до визнання і дотримання прав дітей шляхом законодавчих та інших заходів. Основна теза Декларації: “Людство зобов'язане давати дитині краще, що воно має” [4].

У цьому документі проголошуються права дітей: на ім'я, громадянство, любов, розуміння, матеріальне забезпечення, соціальний захист та надання можливості отримувати освіту і розвиватися фізично, розумово, морально і духовно в умовах свободи та гідності [4].

Слід відзначити прийняття Конвенції ООН про права дитини. У ній дитина вперше розглядається не тільки як об'єкт, що вимагає спеціального захисту, але і як суб'єкт права, який має всі права, що є в людини.

Цей документ закликає дорослих будувати свої взаємини з дітьми на морально-правових нормах, в основі яких лежить справжній гуманізм і демократизм, повага і дбайливе ставлення до особистості дитини, її думки, поглядів. Одночасно Конвенція стверджує необхідність формування в підростаючого покоління усвідомленого розуміння законів і прав інших людей, шанобливого ставлення до них.

Положення Конвенції зводяться до чотирьох основних вимог, які повинні забезпечити права дітей: виживання, розвиток, захист і забезпечення активної участі в житті суспільства.

Основна ідея Конвенції – єдність прав і обов'язків. Конвенція пов'язує права дитини з правами та обов'язками батьків та інших осіб, які несуть відповідальність за життя дітей, їх розвиток і захист, надає право приймати рішення.

Усі державні структури, в тому числі навчально-виховні заклади, зобов'язані широко інформувати як дорослих, так і дітей про принципи і положення Конвенції (ст.42) [4].

Усе вищесказане дозволяє зробити висновок про те, що підготовка дитини до оволодіння правовою культурою та реалізації нею своїх прав є завданням усіх соціальних інститутів виховання таких, як сім'я, дошкільні навчальні заклади, громадські організації та ін. Найважливішою умовою забезпечення реальних прав дітей є створення державою достатньої нормативно-правової бази, а також побудова системи виховання відповідно до основних міжнародних норм, чинного українського законодавства щодо здійснення названих завдань.

Таким чином, постановка проблеми прав та свобод дитини, бажання знайти можливі шляхи вирішення проблеми окреслюють необхідність звернутися до аналізу педагогічної теорії та практики.

У Базовому компоненті дошкільної освіти вказується, що дитина дошкільного віку повинна “орієнтуватися у своїх основних правах і обов'язках, усвідомлювати їх значення та відмінності”, зазначається, що саме це “характеризує дошкільну зрілість дитини” [1]. У документі також наголошується на необхідності привчати дітей дотримуватися правил і норм поведінки, формувати в них особистісні якості, що є фундаментом правової компетентності дітей дошкільного віку. Між тим, конкретного визначення змісту правового виховання Державний стандарт дошкільної освіти не дає, що, на наш погляд, негативно позначається на програмах для дошкільних навчальних закладів.

Однією із останніх і найбільш презентованою МОН України є програма розвитку дітей старшого дошкільного віку “Впевнений старт” (затверджена 21.05.2012 р.). Тож, на нашу думку, вона мала б стати пріоритетною щодо виховання сучасного громадянина, базові якості якого дозволять йому легко взаємодіяти з іншими людьми, отримати навички соціально-визнаної поведінки, стати життєво компетентною особистістю. Проте саме цьому в роботі з дошкільниками відводиться найменше уваги. Програма не орієнтує педагогів на ознайомлення дітей з їх правами, нормами та правилами міжособистісних взаємин, дотримання поведінкових, морально-етичних норм та елементарних норм самозбереження тощо.

Більшість ДНЗ нашого регіону працюють за так звану комплексну освітню програму “Дитина в дошкільні роки”. Автори окремо виділили розділ “Соціалізація”, у якому визначили основні компетентності дошкільника, а саме: він має орієнтуватися у правилах поведінки, стримувати себе, заявляти про свої потреби та захищати себе в прийнятній формі. Ідея залучення дитини до соціальних стосунків пронизує й інші розділи цієї програми, зокрема розділ “Ігрова діяльність”. Зазначається, що в грі діти збагачують способи взаємодії з партнерами по спільній діяльності, вчаться

підкорятися загальним правилам, будувати взаємини в колективі тощо. У розділі “Основи безпеки життєдіяльності” наголошується на необхідності ознайомлення дітей із загальними правилами безпечної поведінки вдома, на вулиці, з чужими людьми, у небезпечних ситуаціях. Таким чином, ми бачимо, що програма спрямована на активну соціалізацію, залучення дошкільника в соціальні відношення, становлення його як активного члена суспільства. Автори програми надають великого значення ознайомленню дошкільників з моральними нормами та правилами поведінки; однак вони практично проігнорували правове виховання дітей дошкільного віку та ознайомлення дітей з правами, свободами, обов’язками як змістовим його наповненням.

Ще однією програмою, до якої ми звернулися в своєму аналізі, стала програма “Дитина”, яка найбільш поширена в Україні щодо навчання та виховання дітей дошкільного віку. Особливу увагу ми приділили розділу “Дитина у дошкільній”, де досить докладно розкривається зміст входження дитини-дошкільника в соціум. Особливе значення приділяється формуванню в дітей культури міжособистісних взаємин, розширенню етичних уявлень, оволодінню правилами поведінки в дитячому садку, сім’ї, на вулиці, у транспорті тощо. Однак знову ж автори залишили поза увагою необхідність формування в дошкільників правової культури.

Популярною в західних регіонах України є програма “Українське дошкільня”, у якій ключове місце відведено розділу “Соціально-моральний розвиток”, що складається із двох підрозділів: “Формування основ моральних якостей”, “Основи правової культури”. Ними передбачається виховання в дітей таких особистісних якостей, як організованість, дисциплінованість, чемність; розуміння дітьми своїх прав, свобод та обов’язків, свідоме та відповідальне ставлення до них; формування досвіду усвідомлених суспільних дій та правомірної поведінки. Укладачами окреслено десять основних прав відповідно до Конвенції ООН про права дитини, із якими педагоги мають ознайомити маленьких громадян. Ця програма орієнтує педагогів на виховання дитини, обізнаної з її місцем у системі людських стосунків, здатної до самооцінки та довільної регуляції своєї поведінки в різних життєвих ситуаціях; дитини, що орієнтується в своїх основних правах та обов’язках, усвідомлює їх значення та відмінності.

МОН України рекомендувало у 2013р. ще одну нову програму – “Соняшник”, у якій передбачено окремий розділ “Правове виховання”. Автори програми наголошують на важливості розуміння сучасною дитиною її власних потреб, прав і обов’язків. У програмі чітко визначені завдання правового виховання, розкрито сутність

основних категорій. Попри те, що ця програма в основному також орієнтується на Конвенцію ООН про права дитини, завдання та зміст правового виховання дітей старшого дошкільного віку розглядаються в ній значно ширше, що вигідно відрізняє цей документ від інших.

Аналіз чинних програм навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку показав, що в більшості з них цьому напрямку виховної роботи не приділяється достатньої уваги.

Актуальність, значущість проблеми правового виховання дітей дошкільного віку, а також її невизначеність у програмах для ДНЗ обумовили розробку спеціальних програм з правового виховання. Перша така – “Програма і методичні рекомендації з правового виховання дітей дошкільного віку “Я – маленька людина” (2005р.), авторами якої є дошкільні працівники міста Маріуполя, складається з пояснювальної записки, дев'яти основних розділів та додатків. Дана програма може стати основою для перспективного планування роботи з правового виховання як з дітьми, так і з батьками. Посібник побудовано на основі засвоєння сфер Базового компоненту дошкільної освіти. Залежно від кожної сфери укладачами підібрано законодавче забезпечення (розробники спиралися як на міжнародний законодавчий документ – Конвенцію ООН про права дитини, так і на Закони України – “Про охорону дитинства”, Конституцію України) та визначена тематика основних освітньо-виховних заходів із кожної теми. Автори програми наполягають на необхідності проведення виховної роботи з цього напрямку, починаючи з молодшого дошкільного віку. У програмі подано досить детальний план заходів, однак форми і методи роботи, вихователі повинні добирати самостійно.

У навчально-методичному посібнику “Правова абетка для старших дошкільників” (автори – В.Дубровський, О.Червинська) (2005р.) вміщено програму, головною метою якої, на думку авторів, є сприяння формуванню гуманної та законслухняної особистості на основі засвоєння нею своїх прав і свобод, поваги до прав і свобод інших людей, а також відповідального ставлення до виконання власних обов'язків. Крім програми, у виданні представлені конспекти занять й наочні матеріали. Автори посібника намагаються вирішувати завдання правового виховання на заняттях у ДНЗ.

Ще однією програмою з правового виховання є так звана “Адаптована програма з правового виховання, складена вихователем-методистом ДНЗ “Ялинка” м. Бровари І. Туник. Вона включає у собі навчально-тематичний план, а також методичні рекомендації. Навчально-тематичний план складається із 9 розділів (помісячно), кожен з яких містить форми роботи з визначеної теми:

заняття, екскурсії, образотворчу діяльність, тематичні свята та розваги, організацію виставок та дослідницької діяльності. У методичних рекомендаціях авторка запропонувала конспекти занять, розваг, матеріали та обладнання, необхідні для проведення роботи за адаптованою програмою з правового виховання.

Кожна із запропонованих програм по-різному відображає бачення авторів стану проблеми з правового виховання дітей дошкільного віку. Однак усі вони за основу беруть зміст положення Конвенції ООН про права дитини. І саме через це багато аспектів з проблеми правового виховання дітей дошкільного віку так і залишається не розкритими. До таких вважаємо за належне віднести: формування правової свідомості; правомірної поведінки; правової компетентності.

Окрім чинних програм розвитку та програм з правового виховання нами були проаналізовані методичні розробки, представлені у фахових періодичних виданнях “Дошкільне виховання”, “Палітра педагога”. Їх авторами, як правило, є дошкільні працівники, які опублікували свої творчі напрацювання. Педагоги зазначають, що роботу з правового виховання доцільно проводити у різних формах: ігрова діяльність, бесіди, вечори розваг тощо. Але свій досвід у фаховій періодиці вони представляють головним чином у вигляді конспектів занять, більша частина з яких присвячені положенням Конвенції прав дитини.

Незважаючи на актуальність у сучасних умовах правового виховання підростаючого покоління, слід констатувати, що програмно-методичне забезпечення цього напрямку в дітей дошкільного віку знаходиться на недостатньому рівні.

Перспектива подальшого пошуку в напрямку дослідження полягає у визначенні впливу навчально-методичного забезпечення з правового виховання дітей старшого дошкільного віку на стан виховної роботи з цього напрямку в практиці ДНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А.М.Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. – К. : Видавництво, 2012. – 26с.

2. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив; наук. керівник К.Л.Крутії. – Запоріжжя : ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2011. – 188с.

3. Дитина: прогр. виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / наук. кер.: О.В.Проскура, Л.П. Кочина, В.У.Кузьменко, Н.В.Кудикіна. – К. : КМПУ ім. Б.Грінченка, 2012. – 498с.

4.Дитинство в Україні : права, гарантії, захист : зб. документів. – Ч. 2. – К. : Світлиця, 1998. – 292 с.

6.Навчально-методичний посібник “Соняшник” до комплексної програми розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку “Соняшник” / Л.В.Калуська. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 200 с.

7.Програма і методичні рекомендації з правового виховання дітей дошкільного віку “Я – маленька людина” / укл. М.М.Конько, Т.М.Шумей, З.Л.Петрушина. – Запоріжжя : ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2005. – 80с.

8.Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” / О.І.Білан, Л.М.Возна, О.Л.Максименко та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264с.